

برگ‌های جنگل

- برگ‌های جنگل: نامه‌های رشت و اسناد نهضت جنگل
- به کوشش: ایرج افشار
- با همکاری: دکتر اصغر مهدوی، دکتر احمد مهرداد، معصومه رحیم‌زاده، کاوه بیات، محمدرسول دریاگشت
- ناشر: فرزانه روز، تهران، چاپ اول، دی ۱۳۸۰

را در بر می‌گیرند و متضمن اطلاعات مفیدی درباره‌ی قیام جنگل و متعاقب آن فعالیت اشتراکیون (دوستاران بلشویزم) است. همانطور که از عنوان بخش هویداست ویژگی بسیار مفید و کارآمد این بخش در آن است که دکتر اصغر مهدوی محتوا و مضمون و نکات اصلی و ارزشمند و تاریخی

نامه‌ها را استخراج و بازگو کرده‌اند لذا از آوردن متن کامل نامه‌ها که موجب خستگی خواننده و پر کردن اوراق می‌شود خودداری نموده‌اند. بدین ترتیب محققان و بهره‌گیران از این اسناد با محتوا و مضمون نامه‌ها آشنا می‌شوند تا در صورت لزوم به اصل آن مراجعه نمایند. این بخش در بر گیرنده ۹۲ نامه است.

بخش دوم فصولی است از خاطرات ابوالقاسم کسمایی که در آن اخباری از قضایای جنگل و ترتیب ملاقات او با میرزا کوچک خان و احمد کسمایی گفته شده است. این خاطرات تاکنون چاپ نشده است. استاد ایرج افشار به واسطه آشنایی که با میرزا ابوالقاسم کسمایی داشته‌و از طریق فرزندان آن مرحوم به خاطرات نامبرده دسترسی یافته و در مجموعه حاضر که به نهضت جنگل اختصاص یافته، فزازهایی از آن خاطرات را که به موضوع مربوط بوده را آورده‌اند. عناوین سرفصل‌های این قسمت از خاطرات ابوالقاسم کسمایی که محتوای اصلی آن را سفر به گیلان و دیدار و گفت و گو با میرزا کوچک خان و احمد کسمایی تشکیل می‌دهد به قرار زیر است: «مسافرت از بابل به گیلان نزد

این مجموعه با همکاری دکتر اصغر مهدوی، ایرج افشار، دکتر احمد مهرداد، معصومه رحیم‌زاده، کاوه بیات و محمدرسول دریاگشت تهیه شده است.

کتاب در ۹ بخش سازمان یافته است که بر اساس توضیحات مشبع دبیر مجموعه به شرح زیر است:

بخش نخست حاوی برگرفته‌ها از نامه‌هایی است که افرادی از گیلان به حاج حسین آقا امین الضرب می‌نوشته‌اند. اینان اغلب کسانی‌اند که نمایندگی کارهای زراعتی یا تجارتنی آن مرحوم را داشته‌اند. این نوشته‌ها که تاکنون همانند آنها به دست نیامده سراسر حاوی مطالبی است درباره مشکلات زندگی روزمره و اوضاع به‌هم‌ریخته گیلان و نابسامانی‌هایی که در آنجا پیش آمده بود. از آنجا که از این قبیل گفته‌ها و اظهار نظرها در منابع دیگر به ندرت آمده، ارزشمندی آنها برای پژوهشگران مشخص است.

این نامه‌ها فاصله زمان ۱۳۳۲ تا ۱۳۴۱ ه. ق

«مجموعه تاریخ» عنوانی کلی برای کتابها و مجموعه اسناد و مکاتبات و یادداشتها و خاطرات و تحقیقاتی است که در حوزه تاریخ ایران زیر نظر استاد ایرج افشار چاپ و انتشار می‌یابد. استاد دو هدف اصلی تهیه و انتشار «مجموعه تاریخ» را چنین تعریف می‌نمایند: «مجموعه تاریخ دو هدف دارد. یکی آن است اسناد و مدارک و نوشته‌ها و اوراق و کتابچه‌ها و گزارش‌هایی را که برای نگارش تاریخ نوین مفید باشد چاپ کند، و دیگر آنکه پژوهشهای عالمانه‌ای را که در زمینه‌های مربوط به تاریخ ایران شده است و می‌شود از هر زبان به زبان فارسی در آورد و در دسترس بگذارد.»

برگهای جنگل، نامه‌های رشت و اسناد نهضت جنگل نیز یکی دیگر از کتابهای «مجموعه تاریخ» است. در این کتاب مجموعه‌ای از گزارشها و اسناد و مدارک درباره اوضاع گیلان و رشت در ادوار گذشته و بخصوص دوران پرتلاطم انقلاب گیلان فراهم آمده است.

کوچک‌خان»، «دیدار حاج احمد کسمایی»، «دیدار با میرزا کوچک‌خان»، «سخنان حاجی احمد»، «آنچه به میرزا گفتم»، «سخنان میرزا»، «مذاکرات حاجی احمد کسمایی»، «تدین و میرزا رضا خان افشار»، «عاقبت افشار و کسمایی».

بخش سوم کتاب ترجمه گزارش‌های سفارت آلمان در تهران به وزارت امور خارجه آلمان از اخبار و وقایع مربوط به ایران است. در این گزارش‌ها، اطلاعات مفیدی راجع به جریان قیام گیلان و مخصوصاً حرکات نظامی رقبای آن دولت (روس و انگلیس) هست که پرتوهای تازه‌ای بر تاریخ قیام جنگل می‌افکند. به ویژه چون این گزارش‌ها همراه است با اخبار همزمان سایر نقاط مملکت، بنابراین افق وسیع‌تری برای قضاوت پیش چشم قرار می‌دهد.

این اسناد را دکتر **احمد مهراد** گردآوری، ترجمه و تهیه نموده است. در پایان این بخش تصویر چند نمونه از اسناد چاپ شده است.

بخش چهارم ترجمه سفرنامه یکی از آلمانی‌ها است که از کمک و همراهی میرزا کوچک‌خان برای دور شدن از ایران بهره‌ور شده و راه دشوار و پرمخاطره رشت-ماسوله-زنجان را به سفارش میرزا کوچک خان در گذرانیده است. اصل این نوشته در اسناد وزارت امور خارجه نگهداری می‌شود و آقای دکتر **احمد مهراد** و خانم **معصومه رحیم‌زاده** آن را ترجمه و برای چاپ در این مجموعه آماده کرده‌اند. این مسافر آلمانی **ویلهلم رور** نام داشته و ظاهراً از صاحب منصبان و ماموران آلمان بوده است. سفرنامه او در واقع گزارش سفر به باکو، رشت، زنجان، سقز، ساوجبلاغ، رواندز تا موصل بوده و در آن به ویژه به اوضاع و موقعیت میرزا کوچک‌خان در رشت و کارهای او توجه شده است.

بخش پنجم ترجمه نوشته‌هایی است از مجله **Soviet Russia** که تاکنون در انتشارات فارسی انعکاسی از مندرجات آن‌ها نبوده است. مجله مذکور «ارگان» رسمی دفتر حکومت روسیه شورایی به زبان انگلیسی است که در نیویورک منتشر می‌شده است. این نوشته‌ها را آقای **کاوه بیات** ترجمه و برای چاپ در این مجموعه ارائه نموده‌اند. این بخش شامل چهار نوشته و مقاله از نشریه یاد شده درباره نهضت جنگل است.

بخش ششم گردآوری و استخراج آن مقدار از اخبار مربوط به فعالیت جنگلی‌ها در استرآباد است

که بطور بسیار پراکنده در کتاب مخابرات استرآباد (گزارش‌های نماینده انگلیسیها در آن شهر) مندرج است. از آنجا که دست یابی به آن‌ها برای پژوهشگران در میان آن کتاب دشوار بود، آقایان **ایرج افشار** و **محمد رسول دریاگشت** اقدام به استخراج و تدوین آنها در این مجموعه نموده‌اند.

اخبار این بخش در واقع گزارش‌هایی است که **حسینقلی مقصدولو**، وکیل الدولة انگلیس در استرآباد از فعالیت نهضت جنگل در صفحات گریگان و مازندران نوشته و برای اطلاع سفارت انگلیس مخابره کرده است.

بخش هفتم اسناد و مدارکی است درباره جریان توقیف میرزا محسن‌خان امین‌الدوله (فرزند علی امین‌الدوله، مالک لشته‌نشا و شوهر فخرالدوله دختر مظفرالدین شاه) به دست جنگلی‌ها (هیات اتحاد اسلام). وقوع این قضیه موجب شد که دولت علی خان ظهیرالدوله را برای فیصله دادن به موضوع مخصوصاً از این لحاظ که تزلزل خاطر و نگرانی در افکار اعیان و رجال مملکت ایجاد کرده بود به گیلان اعزام کرد و عاقبت با مذكراتی که شد امین‌الدوله هفتاد هزار تومان به هیات اتحاد اسلام داد و خود را رها نمود. اصل این اسناد در اوراق **مستشار الدوله صادق** بوده که از طریق **مهندس علی صادق** در اختیار استاد ایرج افشار برای چاپ در این مجموعه گذاشته شده است. در پایان این

بخش تصویر اصل تعداد زیادی از مکاتبات و اسناد به چاپ رسیده است.

در بخش هشتم نوشته‌های **بازیل نیکی** تین، کنسول روسی در رضائیه (ارومیه) که مامور مذاکره با میرزا کوچک خان گردید، چاپ شده است. از آنجا که در آن ایام روس و انگلیس با آلمان و عثمانی در رقابت و تخاصم بودند، **ماژور استوکس** هم از جانب انگلیسی‌ها در ماموریت مذکور شرکت داشت.

لازم به توضیح است که **بازیل نیکی تین** چندی منشی قنصلگری روس در رشت (۱۹۱۲ م) و بعد کنسول روسیه در ارومیه بود. چون اوضاع آنجا وخامت سیاسی پیدا کرد از راه تبریز به قزوین آمد و به دستور فرمانده نظامی روسیه در ایران برای ماموریتی به همراهی **ماژور استوکس** انگلیسی عازم ملاقات با سران جنگل شد. او جریان این ماموریت را ضمن خاطراتی به نام **ایرانی که من شناختم** به زبان فرانسه نوشت ولی هیچوقت به آن زبان چاپ نشد.

اما ترجمه فارسی آن توسط **علی محمد فره‌وشی** (مترجم همایون) انجام شد و در سال ۱۳۳۰ چاپ گردید. اما کمتر در تحقیقات مربوط به تاریخ جنگل بدان توجه شده است. استاد ایرج افشار به دلیل نایاب و مهجور بودن آن نسخه، همچنین اهمیت تاریخی نوشته‌های **نیکی تین** در زمینه مهمی از جریان جنگل، آن را به این مجموعه افزوده‌اند.

در آخرین بخش کتاب - بخش نهم - تعدادی اعلامیه و نوشته فراهم آمده که هر یک حاوی اطلاعات اساسی و مهمی است. این نوشته‌ها عبارت اند از: «مشرحه رسمی به خط مستشارالدوله» (که برای مذاکره با میرزا کوچک‌خان نوشته شده و به نمایندگان هیات دولت جهت مذاکره بر اساس آن داده شده بود)؛ اعلامیه سردار مقتدر طالشی در مورد فوت میرزا کوچک‌خان؛ نامه‌ای از حسین علاء درباره دوستی یا دشمنی میرزا کوچک‌خان با بلشویک‌ها؛ مقاله‌ای با عنوان «خصائل مرحوم کوچک جنگلی» که پس از شهریور ۱۳۲۰ به یاد میرزا کوچک خان منتشر شد.

کتاب با فهرست اعلام و فهرست نام روزنامه‌ها و فهرست نام احزاب به پایان می‌رسد.